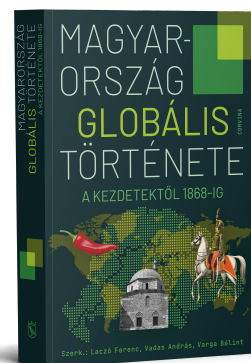

Tartalom

Bevezető (Laczó Ferenc – Vadas András – Varga Bálint)	9
I. e. 1 500 000 körül Kiemelkedik a Kárpátok (Kázmér Miklós)	15
I. e. 6000 körül Megérkeznek a Dél-Alföldre az első élelemtermelő közösségek (Siklósi Zsuzsanna)	18
I. e. 5500 körül Az ember nyomot hagy a Kárpát-medence tájképén (Jakab Gusztáv)	23
I. e. 650 körül Szkíta támadás éri a Dédestapolcsány-Verebce-bérci települést (V. Szabó Gábor)	28
I. e. 390 körül A kelták kifosztják Rómát, és letelepednek a Dunántúlon (Szabó Dániel)	34
I. e. 9 Augustus császár elfoglalja Pannoniát (Kovács Péter)	38
371 A savariai születésű Szent Márton Tours püspöke lesz (Uhrin Dorottya) ...	42
448 Priszkosz rétor követségbe megy Attila hun nagykirályhoz (Rácz Zsófia) ...	48
568 Az avarok birodalmat alapítanak a Kárpát-medencében (Vida Tivadar)	53
891 A magyarok megtelepednek a Kárpát-medencében (Langó Péter)	58
899 A magyarok a Brenta folyónál legyőzik I. Berengár itáliai király seregét (Bácsyati Dániel)	64
996 Géza fejedelem bencés monostort alapít Szent Márton hegyén (F. Romhányi Beatrix)	69
1000 Istvánt királlyá avatják (Thoroczkay Gábor)	75
1147 Freisingi Ottó átutazik Magyarországon (Csákó Judit)	79
1217 Magyar seregek kapcsolódnak be az ötödik keresztes hadjáratba (Veszprémy László)	86
1222 II. András kibocsátja az Aranybullát (Bácsyati Dániel)	90
1223 II. András a kerci monostornak adományozza a vlahok földjét (Nagy Levente)	95
1224 Kiváltságlevélben részesülnek a szászok (Szende Katalin)	100
1224 Felszentelik a pannonhalmi apátsági templomot (Szakács Béla Zsolt)	106
1235 Szentté avatják Árpád-házi Erzsébetet (Klaniczay Gábor)	110
1235 Julianus barát útnak indul (Uhrin Dorottya)	114
1239 IV. Béla a kunokat „az ország közepébe” telepíti (Kovács Szilvia)	119
1241 A mongolok megsemmisítő vereséget mérnek a magyarokra a muhi csatában (Nagy Balázs)	124

6 TARTALOM

1251	IV. Béla privilégiumot ad a zsidóknak (<i>Szende Katalin</i>)	130
1335	Három király találkozik Visegrádon (<i>Skorka Renáta</i>)	136
1347	Kitör a nagy pestisjárvány (<i>Vadas András</i>)	142
1358	Raguza a magyar király hűbérese lesz (<i>Gál Judit</i>)	146
1361	Lübecki kereskedők magyar aranyforintban üzletelnek (<i>Skorka Renáta</i>) ...	151
1415	Luxemburgi Zsigmond a konstanzi zsinaton (<i>Bárány Attila</i>)	156
1467	Megalapítják a pozsonyi egyetemet (<i>Láng Benedek</i>)	162
1483	Lászlai János erdélyi kanonok Jeruzsálembé és Kairóba utazik (<i>Fedeles Tamás</i>)	167
1484	Budára költözik Theobald Feger könyvkereskedő (<i>Simon Melinda</i>)	174
1488	Hunyadi Mátyás Giovanni Dalmata szobrásznak adományozza Majkovec várát (<i>Mikó Árpád</i>)	179
1489	Marsilio Ficino reneszánsz tudós Hunyadi Mátyásnak dedikálja fő művét (<i>Láng Benedek</i>)	183
1505	Werbőczy István kihirdeti a nemesek szövetséglevelét (<i>Ács Pál</i>)	187
1522	Az első magyarországi diák beiratkozik a wittenbergi egyetemre (<i>Szabó András</i>)	192
1526	Habsburg Ferdinándot magyar királlyá választják (<i>Pálffy Géza</i>)	197
1529	Szapolyai János kezét csókol Szulejmán szultánnak (<i>Kármán Gábor</i>)	203
1531	Bebörtönzik Dévai Mátyást (<i>Ács Pál</i>)	209
1533	Besztercebányai rezes szállító hajó süllyed el Namíbia partjainál (<i>Tózsza-Rigó Attila</i>)	216
1541	Buda oszmán kézre kerül (<i>Ágoston Gábor</i>)	221
1542	Johannes Honterus világtérképe Amerikát is ábrázolja (<i>Török Zsolt Győző</i>)	226
1568	A tordai országgyűlés vallásszabadságot hirdet (<i>Zászkaliczky Márton</i>)	231
1569	Széchy Margit törökborsot ültet (<i>Benda Borbála</i>)	238
1572	Megnyílik Budán a Rudas fürdő (<i>Papp Adrienn</i>)	242
1579	Egy török kereskedő kávé szállít Budára (<i>Benda Borbála</i>)	247
1590	Megjelenik a Vizsolyi Biblia (<i>Ács Pál</i>)	252
1595	II. Fülöp spanyol király amerikai ezüsből állja az Oszmán Birodalom elleni magyarországi háborút (<i>Monostori Tibor</i>)	259
1607	Porceláncsészéből kávéznak a törökök a Budavári Palotában (<i>F. Komori Tünde</i>)	263
1607	Kiadják németül Kakas István perzsiai útjának leírását (<i>G. Etényi Nóra</i>) ...	270
1620	Megjelenik Szepsi Csombor Márton <i>Europica varietas</i> című könyve (<i>G. Etényi Nóra</i>)	276
1620	A Magyar Királyság rendjei csatlakoznak a cseh konföderációhoz (<i>Kármán Gábor</i>)	280
1642	A magyar származású Ali csausz tolmácsol a szőnyi Habsburg-oszmán béketárgyalásokon (<i>Szabados János</i>)	285

1646	Ortodox papok üléseznek Ungvárott (<i>Véghseő Tamás</i>)	289
1650	Jan Amos Comenius a Sárospataki Kollégium tanára lesz (<i>Kármán Gábor</i>)	293
1658	Krími tatárok törnek be Erdélybe (<i>Tóth Hajnalka</i>)	298
1664	Metszetportré jelenik meg a költő és hadvezér Zrínyi Miklósról Párizsban (<i>Ugry Bálint</i>)	302
1672	Apafi Mihály erdélyi fejedelem kiváltságban részesít örmény kereskedőket (<i>Kovács Bálint</i>)	308
1676	De Ruyter admirális kiszabadítja a gályarab prédikátorokat (<i>Mihalik Béla Vilmos</i>)	314
1686	A Szent Liga visszafoglalja Budát (<i>Ágoston Gábor</i>)	318
1704	Gúnyvers jelenik meg a „német serről” (<i>Benda Borbála</i>)	323
1708	Megjelenik Pápai Páriz Ferenc latin–magyar szótára (<i>Balogh Piroska</i>)	327
1717	A Habsburg-hadsereg vámpírokba ütközik a visszafoglalt Magyarországon (<i>Mézes Ádám</i>)	333
1720	Bercsényi László huszárezredet alapít Franciaországban (<i>Tóth Ferenc</i>)	339
1723	III. Károly szentesíti a bevándorlási törvénycikkeket (<i>Fata Márta</i>)	344
1728	A szegedi „boszorkányfürösztés” (<i>Tóth G. Péter</i>)	349
1735	A zsidóösszeírás szerint 12 219 zsidó él Magyarországon (<i>Konrád Miklós</i>)	355
1740	Mária Terézia trónra lép (<i>Kökényesi Zsolt</i>)	361
1762	A „földi alma” először szerepel magyar nyelvű könyvben (<i>Benda Borbála</i>)	366
1764	Mária Terézia tiszteletére megépül a váci kőkapu (<i>Velladics Márta</i>)	371
1769	Maximilian Hell megfigyeli a Vénusz átvonulását (<i>Kontler László</i>)	377
1773	A Helytartótanács elrendeli a cigány gyermekek nevelőszülőkhöz adását (<i>Nagy Pál</i>)	384
1779	Kováts Mihály ezredes a britek ellen harcolva elesik Charles Townnál (<i>Lévai Csaba</i>)	389
1783	Megjelenik James Cook utazónaplóinak első, kivonatos magyar fordítása (<i>Sz. Kristóf Ildikó</i>)	393
1786	Kazinczy Ferenc barátságot köt Angelo Solimannal, az afrikai származású bécsi szabadkőművessel (<i>Bodrogi Ferenc Máté</i>)	398
1789	Megjelenik a fehér akác a pest-budai utcákon (<i>Balogh Róbert</i>)	404
1795	Kivégzik a magyar jakobinusokat (<i>Hónich Henrik</i>)	410
1798	Megnyílik a Rókus kórház (<i>Kovács Janka</i>)	416
1802	Budai Ézsaiás kiadja a <i>Régi tudós világ históriája</i> című művét (<i>Balogh Piroska</i>)	421
1806	Napoleon kontinentális zárlatot hirdet (<i>Halmos Károly – Koloh Gábor</i>)	426
1813	Pest város pályázatot hirdet a Városliget kialakítására (<i>Németh Ágnes</i>)	430
1815	I. Ferenc elrendeli a családnévviselést az ortodox keresztények számára (<i>Berecz Ágoston</i>)	435
1816	Beköszönt a „nyár nélküli év” (<i>Vadas András</i>)	439

8 TARTALOM

1829	Megalapítják a Dunagőzhajózási Társaságot (<i>Luminița Gătejel, angol eredetiből fordította Varga Bálint</i>)	443
1830	Széchenyi István publikálja a <i>Hitelt</i> (<i>Höfnich Henrik</i>)	447
1830	A kalkuttai Ázsia Társaság tagjává választja Kőrösi Csoma Sándort (<i>Kuzder Rita</i>)	453
1833	Megjelenik Montesquieu <i>A törvények szelleméről</i> című művének magyar fordítása (<i>Kontler László</i>)	458
1834	Böloni Farkas Sándor <i>Utazás Észak-Amerikában</i> címmel közöl útleírást (<i>Lévai Csaba</i>)	464
1840	Schoefft Ágoston a szikh maharadzsa udvari festője lesz (<i>Mészáros Ágnes</i>)	469
1842	Horváth Mihály elkezd kiadni <i>A magyarok története</i> című művet (<i>Baár Mónika</i>)	475
1846	Megkezdődik a Tisza szabályozása (<i>Robert Nemes, angol eredetiből fordította Vadas András</i>)	479
1848	Magyar László kalandor és kutató felhajózik a Kongó folyó torkolatán (<i>Laczó Ferenc</i>)	484
1848	Forradalom és szabadságharc Magyarországon (<i>Tóth Heléna</i>)	490
1850	Magyar menekültek megalapítják New Buda települést Iowában (<i>Tóth Heléna</i>)	497
1853	Megjelenik Harriet Beecher Stowe <i>Tamás bátya kunyhója</i> című regénye magyarul (<i>Lévai Csaba – Varga Bálint</i>)	503
1859	Keleties stílusú zsinagóga épül a pesti Dohány utcában (<i>Klein Rudolf</i>)	508
1861	Vámbery Ármin megkezd közép-ázsiai utazását (<i>Sándor Klára</i>)	513
1862	Megjelenik Madách Imre drámai költeménye, <i>Az ember tragédiája</i> (<i>Rétfalvi P. Zsófia</i>)	519
1864	Orbán Balázs megtalálja az énlaki templomfeliratot (<i>Vásáry István</i>)	523
1864	Áru- és Értéktőzsde nyílik Pesten (<i>Klement Judit</i>)	528
1867	Megkötik az osztrák–magyar kiegyezést (<i>Cieger András</i>)	533
1868	Budenz Józsefet és Vámbery Ármint egyetemi tanárrá nevezik ki Pesten (<i>Sándor Klára</i>)	537
1868	Törvénycikk születik a nemzetiségi egyenjogúságról (<i>Berecz Ágoston</i>)	542
Szerzők		547
Köszönetnyilvánítás		549
Név- és tárgymutató		550

Bevezető

Az olvasó kezében tartott *Magyarország globális története* a magyar történelem érdemi újragondolására tesz kísérletet. E 159 szerző által írott kétkötetes mű a magyar történetírásban konvencionálisnak számító, de egyáltalán nem szükségszerű endogén látásmód alternatíváját kínálja, mégpedig azért, hogy következetesen transznacionális módszereket alkalmaz. A könyv jelen – Vadas András által is társ-szerkesztett – kötete az emberi történelem előtti időktől az 1860-as évek végéig, a tavaly megjelent – Laczó Ferenc és Varga Bálint által szerkesztett – másik kötet pedig az 1870 körül felgyorsuló globalizációs folyamatoktól egészen napjainkig tárgyalja ily módon Magyarország történetét.

A történetírás Magyarországon ma is leggyakoribb formája a 19. század derekán, a nemzeti romantika időszakában alakult ki. Az akkoriban születő modern történettudomány képviselőinek egyik fő célja a nemzeti közösség múltjának megismerése, pontosabban megalkotása volt. Bár a történettudomány nemzetközi elterjedése értelemszerűen maga is transznacionális folyamatnak számított, a korszak leghatásosabb történészeit jellemzően inkább az foglalkoztatta, hogy az elképzelt nemzeti közösség múltját milyen *belső* dinamikák alakították. Vizsgálódásuk elsődleges tárgya, elbeszéléseik fő alanya és értelmezéseik alapvető kerete egyaránt – a saját farkába harapó kígyóhoz hasonlóan – a nemzet lett, nem szólva e szerzők nemzeti identitástudatáról, az általuk nemzetiként azonosított nyelv médiumáról és a szintén eleve nemzetinek gondolt, de épp megteremtendő olvasóközösségükről. A történészek ily módon részesei és alakítói voltak egy rendkívül nagy hatású és – ironikus módon – szintén mélyen transznacionális folyamatnak: a nacionalizmus és a nemzetállami elv európai, és részben már más kontinensekre is kiterjedő 19. századi bevezetésének, mely elvek 1945 után, legfőképpen az ún. dekolonizáció hatására domináns globális mintává váltak.

Bár a nemzetközi folyamatok a nemzeti történelmet elkülöníteni próbáló szerzők munkáiban is szerepet kapnak (ami korántsem meglepő, hiszen a nemzetek történetét lehetetlen izolálni), e folyamatok náluk gyakran „külvilágként,” azaz egyfajta függeléként jelennek csak meg – e külvilágot egyesek közülük ráadásul kifejezetten ellenséges színben tüntetik fel. Némileg túlzó hasonlattal élve: a történelem endogén felfogásában a történelem főszereplői a biliárdgolyóhoz hasonló, szilárd határokkal bíró nemzetek, amelyek időnként ugyan ütköznek egymással, de az ütközések során is megőrzik szilárdságukat, az igazán fontos események pedig – ellentétben a biliárdjáték alapvető jellegével – eleve a golyókon belül zajlanak. A Magyarország történetét szilárd határokon belüli folyamatok alapján megérteni óhajtó nemzeti történetírói próbálkozásokat nevezzük endo-

gének és kritizáljuk e lapokon azáltal, hogy az ország történetét következetesen összekötjük nemzetközi folyamatokkal, és a helyi kulcsfejeményeket tágabb keretekbe ágyazzuk.

A 21. század derekához közeledve a transznacionális – számos esetben különböző kontinensek közötti vagy akár bolygónk gyakorlatilag egészére kiterjedő – összefonódások mennyisége, mélysége és hatása jelentősen megnőtt, sőt ezek számos területen kulcsfontosságúvá váltak. Az elmúlt években sokat tárgyalt deglobalizációs folyamatokról nem megfelelően a nemzetállam önelvűségének gondolata századunkban leginkább fikciónak nevezhető, mely számos területen gátolja a valós kapcsolatok és összefonódások érdemi tárgyalását. Azt valljuk emiatt, hogy a nemzet világtörténelemtől elkülönített, endogén történeti perspektívája ma már semmiképpen sem lehet elégséges, a bezárkózás ugyancsak erőteljes helyi intellektuális hagyományai pedig kifejezetten félrevezetőek és károsak lehetnek sokrétűen és szorosan integrált világunkban.

Újabb hasonlattal élve: az általunk művelt transznacionális történelem inkább impresszionista festményre emlékeztet, amely a továbbra is könnyűszerrel beazonosítható tárgyakat és személyeket újszerűen ábrázolja. E tárgyak és személyek korábban éles kontúrjai itt némileg elmosódnak és egymásba folynak, színes, élvezetes és remélhetőleg elgondolkodtató összhatást kínálva. Másképp fogalmazva: Magyarország történetének vizsgálata során e könyvben határozottan az exogén változókra és ezeknek a helyi történelmi folyamatokkal való jelentős interakcióira helyezük a hangsúlyt. Arra keresünk összetett választ, hogy Magyarország az évszázadok során milyen módokon volt része a világnak – értve itt „világ” alatt az országgal közvetlenül szomszédos vagy hozzá közeli területekből álló régiót, távolabban Európát és Euráziát, a vallásokat (és köztük kiemelt, bár korántsem kizárólagos módon a kereszténységet), a globális félperifériát, vagy akár ténylegesen az egész bolygót, annak összes kontinensével és óceánjával.

Könyvünk elsődleges tárgya tehát – az endogén perspektívát alkalmazó művekhez hasonlóan – Magyarország története, szerzői ugyanakkor mélyen tudatában vannak azon ténynek, hogy az általuk vizsgált kérdések túlmutatnak az ország határain. Amint e könyv lapjain részletesen bizonyítani kívánjuk, a transznacionális és globális kapcsolatok jelentősége ráadásul korántsem annyira újszerű, mint az a köldöknézést preferáló perspektívákból tűnhet – gondoljunk csak a bevándorlás, az etnikai sokszínűség vagy a vallási pluralizmus hosszú évszázadokra visszatekintő magyarországi történetére.

Bár a magyar történelem nemzetközi horizontjai számos esetben közismertnek számítanak (így például a kereszténység felvétele, az oszmán hódítás kora vagy a francia forradalom eszméinek hatása), a meghatározó exogén tényezőket, illetve a fontos helyi fejleményeket és azok érdemi nemzetközi összefonódásait a mostanihoz hasonló következetességgel előtérbe helyező országtörténet tudomásunk szerint még nem íródott. Meggyőződésünk, hogy e jelentősen tágabb kontextusokat a Magyarországgal foglalkozó kortárs (önmagában amúgy kifejezetten sokszínű és szerteágazó) történettudománynak a jövőben érdemes lenne komolyabban és módszeresebben vizsgálnia. Könyvünkkel a nemzeti elbeszéléseket eközben nem elvetni, hanem érdemben kiegészíteni és egyúttal újragondolni szeretnénk; a „Magyarország” és a „globális” szavak ennek megfelelően azonos súllyal szerepelnek már a két kötet címében is.

Jogos azonban annak felvetése, hogy e két szó e lapokon részben anakronisztikusnak hat. Az emberiség horizontja – eredetileg az európaiak „felfedezéseinek” hatására – valójában csak a 17. század óta képes átfogni az összes ember által lakott kontinenst. Amint arról Török Zsolt Győző lentebb külön fejezetben szól, az európai térképeken csak a kora újkorban jelentek meg fokozatosan az ún. Óvilágon túli kontinensek. A kortárs történettudomány a „globális” jelzőt eközben korábbi korokra is alkalmazza, hogy a történeti folyamatokat ezáltal legtágabb releváns kontextusukban, illetve a történeti szereplők által ismert területek egészének figyelembevételével próbálja vizsgálni.

Még ennél is anakronisztikusabb lenne a Magyarország szó használata 10. század előtti események tárgyalásakor (nem szólva itt most arról a „globális komplikációról”, hogy az időpontok legelterjedtebb, általunk is alkalmazott számítási módja eredetileg kifejezetten a kereszténységhez kötődött). A hosszú távú országtörténetet fokozatosan kibontó, évmilliókkal ezelőtti geológiai változásokkal nyitó jelen kötet korai fejezeteiben Magyarországról és magyarokról értelemszerűen nem lesz még szó. A magyar állam megalapítását ugyanakkor eleve nem volt szándékunk alapvető cezúraként láttatni, mert a kulturális és vallási identitások jelentősége és a politikai státuszok különbözősége még később is jóval meghatározóbb volt, mint az országhoz tartozás tudata – az „egységes nemzet” modern, a maga korában forradalmi jelentőségű fogalmáról nem is beszélve. A viszonylag távoli régiókat összekötő megközelítésmód hosszú távú alkalmazhatóságára eközben kevés meggyőzőbb példát tudnánk mondani, mint hogy az élelemtermelés a későbbi Magyarország területére a Közel-Keletről érkezett évezredekkel ezelőtt, amikor is e területen korábban nem élő növényeket, állatokat honosítottak meg. Az idővel többször is változó formájú és méretű Magyarország immár évezredes történetének megértésében ily módon e tágabb idő- és térbeli fejlemények felvázolása is segítségünkre lehet.

Könyvünk az országhatárok időbeli változásait is érzékelteti ugyan, de a határok történelmi jelentőségét eleve relativizálni kívánja. Eközben távolról sem szándékoztunk teleologikus, kizárólag a globális beágyazottság növekedésének irányába mutató ívet rajzolni. Bár több tárgyalt eset is épp azt mutatja, hogy az eleinte alapvetően európai és eurázsiai lépték idővel kitágult, a transznacionális-globális beágyazottság mértéke pedig fokozódott, Magyarország globális történetét ugyanakkor éppúgy jellemezte a transznacionális kapcsolatrendszer helyenként alapvető átrendeződése (például a Habsburg Birodalom formálódása, az oszmán hódítás vagy később a – másik kötetben tárgyalt – szovjetizáció révén), akárcsak egyes deglobalizációs folyamatok (lásd például az erdélyi örmények lentebb tárgyalt történetét).

Az e kötetben vizsgált különböző korok alaptendenciái ugyancsak eltérhettek egymástól. Némi leegyszerűsítés árán azt állíthatjuk, hogy a középkor évszázadait követően, amikor is az európai és eurázsiai transznacionális fejleményekkel Magyarország még alapvetően szinkronban volt, a kora újkort egyre inkább sajátos kettősség határozta meg. E kort ugyanis az ország – az újonnan létrehozott oszmán kerettel szorosan összefüggő – periferizálódása mellett egyfajta globális nyitás is jellemezte (hogy konkrét példákkal éljünk: épp ekkoriban jelent meg Magyarországon az Amerikából származó paprika, az Etiópiából eredeztethető kávé és a kínai porcelán).

Magyarország globális történetét e lapokon nagyobb témacsoportok köré szerveztük, mint világgazdaság; politikai eszmék és kormányzati rendszerek; háború és erőszak; migráció; kultúra és vallások; gyarmatosítás, rasszizmus, beleértve ebbe az „egzotikus” világrészek megismerését is; fogyasztás és mindennapi élet; környezet és betegségek; stigmatizált és marginalizált csoportok. E témák tárgyalása során elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy Magyarország sokrétű transznacionális kapcsolatai miként alakították a magyarországi környezetet, társadalmat, gazdaságot, kultúrát és életmódot.

Konkrétabban: hogyan érintette az országot (illetve létrejötté előtt: későbbi területeit) a természeti környezet globális változása? Hogyan fonódott össze Magyarország története a nemzetközi migrációs folyamatokkal? Mikor és hogyan jöttek létre jelentősebb kapcsolatok ezen ország és a világ legkülönbözőbb kontinensei között? Miként lehet a magyarországi politikai folyamatokat transznacionális és globális keretekben értelmezni? Mit jelentett különböző korokban Magyarország számára a nemzetközi gazdaságba való beágyazottság? Hogyan alakították a tág értelemben vett magyar kultúrát és vallási életet a transznacionális cserekapcsolatok és globális trendek? Miképp vettek részt transznacionális és globális folyamatokban különböző marginalizált vagy egyenesen üldözött csoportok tagjai?

Projektünk maga is egy transznacionális jelenség, az európai országok és régiók történetét globális perspektívából újragondoló kutatások része – e kortárs trend alig öt-hat év alatt ért el Párizsból (esetünkben: Grazon, Leidenen, Lipszén és Maastrichton keresztül) Budapestre. Közvetlen inspirációforrásunkul az elmúlt években megjelent, kifejezetten hasonló felépítésű kötetek szolgáltak. A Patrick Boucheron által szerkesztett, eredetileg 2017-ben kiadott *Histoire mondiale de la France* (Franciaország világtörténelme; mely két évvel később *France in the World: A New Global History* címmel angol, majd kínai fordításban is megjelent) nemcsak komoly közönségsikernek örvendett és vált számos eszmecsere, valamint több érdemi kritika tárgyává, hanem hamarosan hasonló könyvprojektek sorát is ihlette.

E francia kötettel csaknem egy időben látott napvilágot az Olaszország globális történetét tárgyaló *Storia mondiale dell'Italia*, mire a következő évben, 2018-ban már igazi konjunktúra következett: megjelentek a hasonló koncepció alapján készült, Spanyolország (*Historia mundial de España*), Katalónia (*Història mundial de Catalunya*), Szicília (*Storia mondiale della Sicilia*) Hollandia (*Wereldgeschiedenis van Nederland*) és Flandria (*Wereldgeschiedenis van Vlaanderen*) globális történeteit tárgyaló könyvek, hogy aztán 2020-ban német, ill. portugál történészek adjanak ki csaknem analóg megközelítésű munkákat (*Deutschland: Globalgeschichte einer Nation*, ill. *História Global de Portugal*). 2021-re a portugál kötetnek is elkészült az angol fordítása (*The Global History of Portugal: From Pre-History to the Modern World*); a holland projekt második kötete pedig tavaly látott napvilágot (*Nog meer wereldgeschiedenis van Nederland*).

A tavaly kiadott *Magyarország globális története, 1869–2022* című, a modern és jelenkorra fókuszáló kötet nemcsak komoly nyilvános visszhangot keltett, de a szélesebb olvasóközönség érdeklődését is felkeltette. Csak remélni tudjuk, hogy a megelőző évezredek tárgyaló mostani folytatás hasonlóan élénk recepcióban részesül majd. Az itt javasolt transznacionális megközelítés ugyanis bevallottan közéletti, ha úgy tetszik, politikai relevanciával is bír. Az általunk szorgalmazott közéletti relevancia kapcsán Stéphane Gerson a *France in the World*-höz írt előszavából érdemes

ismét idéznünk: „politikai könyv, amennyiben a politikát nem a valóság egyoldalú értelmezésének vagy pártpolitikai programokkal való azonosulásnak tekintjük, hanem az értelem használatának a kétségbeeséssel szemben. E könyv központi kérdésfelvetése is politikai jellegű: mit jelent egy nemzethez tartozni a mai, globalizált, de mégis nemzetközppontú világban?”*

E fogós kérdésre csakis számos kiváló kollégánk hozzájárulásának köszönhetően próbálhattunk érdemben felelni. A széles körű és intenzív együttműködést személy szerint nagyon élveztük és belőle rendkívül sokat tanultunk. Eközben talán nem túlzás azt állítanunk, hogy a kortárs magyar történetírás értelemszerűen távolról sem teljes, de több szempontból reprezentatív mintájának tagjai jutnak szóhoz a két kötet lapjain.

Az e kötetek készítésekor megvalósuló széles körű együttműködés eközben remélhetőleg a történettudomány és a szomszédos tudományágak – jelen kötet esetében kiemelt módon a geológia, a régészet, a nyelvészet, az irodalomtudomány, a könyvtörténet, a művészet- és építészettörténet, illetve a vallástudomány – képviselői közti kooperáció hozzáadott értékéről is meggyőzi majd az olvasót. E sokszínű szerzőgárda szakmai tevékenysége eleve mélyen beágyazott transznacionális struktúrákba, amit már az is jelez, hogy a magyar történelmet (is) kutató szerzőink egy sor ország tudományos intézményeinél állnak alkalmazásban, Washingtontól Miskolcig, Bambergtól Budapestig, Firenzétől Pécsig.

A könyv eközben egyáltalán nem kívánja elvitatni a regionális és kontinentális fókuszú megközelítések hasznát, ugyanakkor igyekszik a gyakran e léptékekben vizsgált folyamatokat tágabb összefüggéseikbe is beilleszteni. Globális perspektívát nyitó könyvünk tehát valójában egyszerre alkalmaz regionális, európai és globális léptéket. A megkísérelt egyensúlyozás épp abból állt, hogy az eurocentrikus látószöveget és egyoldalúságokat úgy oldjuk, hogy eközben az eurocentrizmus tagadhatatlan magyar történelmi szerepét is kidomborítsuk. Az *Histoire mondiale de la France* című kötethez viszonyítva ez azt jelenti, hogy az európai horizontú kerepezés e lapokon némileg markánsabban van jelen, miközben a magyar történelem globális horizontjának felértékelése talán még újszerűbben hat majd.

Magyarország különböző transznacionális folyamatokban játszott szerepét és globális történelemben betöltött helyét e kétkötetes mű eközben helyi értékén próbálja kezelni. Könnyű belátni, hogy a Római Birodalom, illetve a katolikus világ határvidékén elhelyezkedő Pannoniára és középkori Magyar Királyságra, majd a kora újkorban egyszerre a kereszténység és az Oszmán Birodalom, illetve a világgazdaság perifériáján található Magyarországra a transznacionális folyamatok jóval nagyobb hatást gyakoroltak, mint fordítva. E perspektívából nézve Magyarország egy sokrétű és érdemi transznacionális kapcsolatokkal rendelkező, története során a legkülönbözőbb tájakról származó jelenségekkel összefonódó, kelet-közép-európai, sok szempontból (bár idővel változó mértékig és módokon) félperifériás, ugyanakkor a világban a helyét alapvetően európaiként kereső állam.

Nem vállalkozhattunk arra, hogy Magyarország globális beágyazottságainak átfogó történetét tárjuk az olvasó elé; eleve az a meggyőződésünk, hogy a teljesség nem elérhető cél, és minden történelemkönyv bizonyos elvek szerint hangsúlyoz

* Gerson, Stéphane: Preface to the English-Language Edition. In: Boucheron, Patrick (szerk.): *France in the World. A New Global History*. New York, 2019. XIX. Az idézetet Varga Bálint fordította.

folyamatokat. A minket érdeklő kérdések feltérképezésére azt az utat választottuk, hogy a magyar(országi) relevanciával bíró transznacionális folyamatokat jelentős témákon, illetve jellemző eseményeken keresztül ragadjuk meg. Szándékunkban állt ugyanakkor, hogy az egyes korszakokról és a rendkívül sűrű átmeneti évekről egyaránt összetett és kiegyensúlyozott képet fessünk. A többször is felbukkanó témákon keresztül eközben szólni kívántunk korszakokon átívelő vagy visszatérően akuttá váló kérdésekről is.

Magyarország transznacionális kapcsolatai és globális beágyazottsága iránti érdeklődésünket jelentős folyamatokra és illusztratív jelenségekre kívántuk tehát fókuszálni, e szándékunk pedig alapvetően négy típusba sorolható téma vizsgálatát indukálta. Egyes fejezetek transznacionális és globális események és fejlemények sajátos magyarországi megjelenési módjaira, valamint a helyi és a globális változások összefüggéseire kíváncsiak (gondoljunk itt például a gótikára és a reneszánszra, az egyetemekre és a könyvkiadásra, a boszorkányüldözésekre vagy akár a pesti tőzsde megnyitására). További fejezetek gyakran jellemzően helyi-nemzeti keretben értelmezett eseményeket gondolnak újra transznacionális módszerek által és helyeznek tágabb kontextusokba (ide sorolhatók például az Aranybullát, Európa leírásának magyarországi kezdeteit és a vallásszabadság eszméjét tárgyaló fejezetek). Mások elsősorban távolabbi világrészekről származó jelenségek magyarországi megjelenését és hatását domborítják ki (legyen szó a Pax Mongolicáról, a pestisről, a fentebb már említett paprikáról, kávéról és porcelánról, a cigányok érkezéséről és letelepedéséről, vagy akár az amerikai demokrácia korai recepciójáról), megint mások viszont épp a magyaroknak a világ különböző tájain és szféráiban játszott eltérő szerepeit helyezik előtérbe (legyen szó a huszárság elterjedéséről, közép-ázsiai őshazakeresésről és az abból származó, nemzetközi jelentőségű tudásról, orientalista festészetről vagy Afrika „szívének” 19. századi feltárási kísérleteiről). Az alább szereplő szövegek mindegyike a főcímben megnevezett, konkrét évhez kötődő kulcseményből kiindulva tárgyalja az alcímben megnevezett szélesebb témáját.

Az ezen elvek mentén létrehozott könyv számos narratívából áll, és elsőre talán töredékesnek is hat. Úgy gondoljuk, hogy az imént tisztázott szerkesztési elveink ismeretében a figyelmes olvasó számára azonban így is kirajzolódik egy impresszionista összkép. Amennyiben a Magyarország története iránt érdeklődő nagyközönség számára sikerül néhány újdonsággal szolgálunk, és közben felkeltjük a globális történeti megközelítéshez korábban szkepszissel viszonyulók érdeklődését is, már megérte belefognunk e kísérletbe.

E két kötetet eközben korántsem összegzésnek és lezárásnak szánjuk. Reményeink szerint az általunk összegyűjtött, újszerű és izgalmas írások sokkal inkább inspiratív beszélgetések és számos további kutatás kiindulópontjául szolgálnak majd.